

Kazimierz Kuśnierz*

Rynki wybranych miast nowożytnych w Małopolsce – cz. 1 (ośrodki gospodarcze)

Market squares in the selected modern towns in Lesser Poland – p. 1 (economic centres)

Słowa kluczowe: okres nowożytny w urbanistyce, modele urbanistyczne, ośrodki gospodarcze, Głogów Małopolski, Sokołów Małopolski, Rozwadów, Ulanów, Krzeszów, Rudnik i Cieszanów

Key words: modern period in urban planning, urban-planning models, economic centres, Głogów Małopolski, Sokołów Małopolski, Rozwadów, Ulanów, Krzeszów, Rudnik and Cieszanów

WPROWADZENIE

Badania nad urbanistyką nowożytną w Małopolsce prowadzone są w Katedrze Historii Architektury, Urbanistyki i Sztuki Powszechnej, na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej od kilkudziesięciu lat. Problematyka ta jest jednak tak szeroka, że wymaga kontynuacji i pogłębiania zarówno w zakresie kompozycji urbanistycznej, jak i programu funkcjonalno-przestrzennego.

Miasta, które powstały w Polsce w okresie nowożytnym, to przede wszystkim ośrodki miejsko-rezydencjonalne oraz gospodarcze. Te pierwsze związane były z ówczesną dominacją magnaterii, która w omawianym okresie przodowała w zakładaniu nowych ośrodków (wraz z rezydencją oraz fortyfikacjami), zaś drugie stanowiły centrum handlowo-rzemieślnicze klucza wsi o mniej lub bardziej skomplikowanej strukturze funkcjonalno-przestrzennej. Zarówno w grupie układów miejsko-rezydencjonalnych, jak i ośrodków gospodarczych można wyodrębnić grupę miast, w których kompozycji urbanistycznej oraz programie funkcjonalno-przestrzennym są czytelne wpływy teorii urbanistyki włoskiej. Teoretyczne rozważania związane z miastem idealnym (*la citta ideale*), jego kształtem, strukturą oraz elementami konstytutywnymi zawarte zostały w licznych traktatach teoretyków renesansu,

INTRODUCTION

The research on modern urban planning in Lesser Poland has been conducted at the Chair of History of Architecture, Urban Planning and Art, at the Faculty of Architecture, Cracow University of Technology for several decades. However, the subject is so vast that it requires continuous and thorough studies both regarding the urban composition and the functional-spatial programme.

The towns which were founded in Poland during the modern period are primarily urban-residential and economic centres. The former were connected to the leading activity of the magnates who, at that time, were at the forefront of establishing new towns (with residences and fortifications). The latter constituted the commercial-craftsmanship centre of a demesne with a more or less complex functional-spatial structure. Both in the group of urban-residential layouts and economic centres one can distinguish a group of towns in whose urban composition and the functional-spatial programme there are noticeable influences of the urban-planning theory of the Italian Renaissance. Theoretical considerations associated with the ideal city (*la citta ideale*), its shape, structure and constitutive elements were included in numerous treatises of Renaissance theoreticians e.g. the Italians: Pietro Cataneo, Antonio Averlino called Filarete.

* prof. dr hab. inż. arch., Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej

* prof. dr hab. inż. arch., Faculty of Architecture, Cracow University of Technology

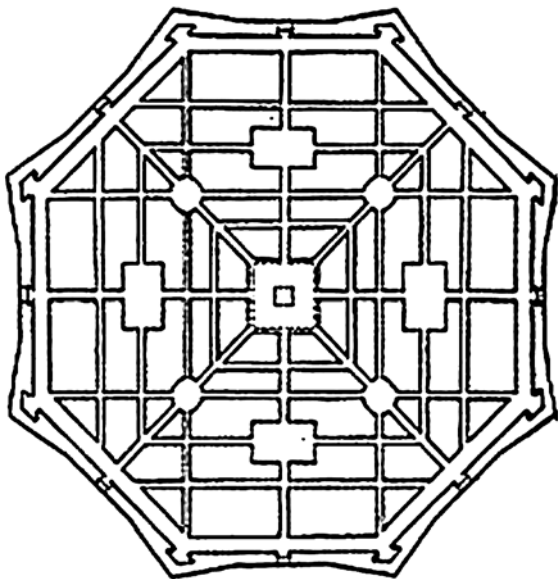
Cytowanie / Citation: Kuśnierz K. Market squares in the selected modern towns in Lesser Poland – p. 1 (economic centres). *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2018;55:135-140

Otrzymano / Received: 23.03.2018 • **Zaakceptowano / Accepted:** 15.04.2018

doi:10.17425/WK55MARKETS

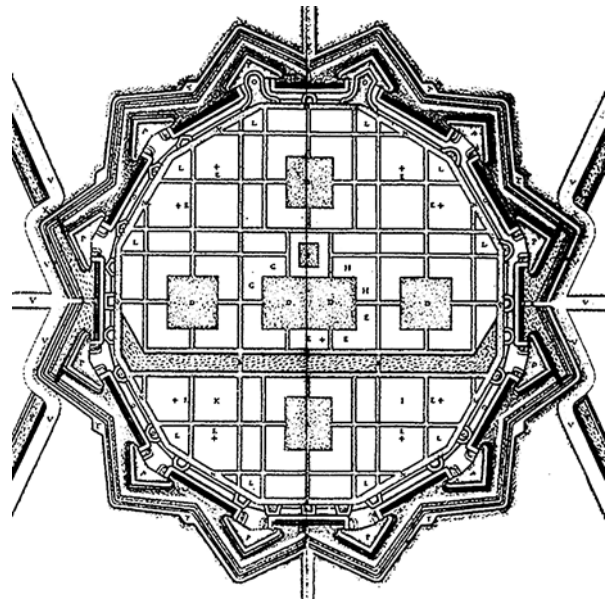
Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

Ryc. 1. Miasto idealne według G. Vasariego. Przerys ryc. [w:] Archiwum KHAUiSzP WA PK

Fig. 1. Ideal city by G. Vasari. Copy of a sketch [in:] Archive of the KHAUiSzP WA PK

Ryc. 2. Miasto idealne według V. Scamozziego. Przerys ryc. [w:] Archiwum KHAUiSzP WA PK

Fig. 2. Ideal city by V. Scamozzi. Copy of a sketch [in:] Archive of the KHAUiSzP WA PK

m.in. Włochów Pietra Catanea, Antonia Averlina zwanego Filarete, Francesca di Giorgio Martiniego, Vincenza Scamozziego, Giorgio Vasariego czy niemieckiego artysty Albrechta Dürera.

Wizje teoretyków renesansu na temat „la citta ideale” począwszy od wieku XVI po wiek XVIII zaowocowały licznymi nawiązaniem w planach polskich miast, które obecnie są ważnymi ośrodkami zabytkowymi¹. W tym momencie należy zwrócić uwagę na jeden z najwrażliwszych obecnie aspektów badań nad urbanistyką nowożytną, którym jest aktywny udział badacza w ochronie zasobu dziedzictwa kulturowego kraju. Ów udział, związany m.in. z pogłębianiem stanu wiedzy w zakresie historii rozwoju przestrzennego wybranych ośrodków, polega także na formowaniu wytycznych dla bieżących działań planistycznych i konserwatorskich, które prowadzone są na terenie badanych ośrodków². Działania te podejmowane są obecnie szczególnie w centrach i bardzo często dotyczą przestrzeni rynkowych³, dlatego niniejszy artykuł ma na celu usystematyzowanie bieżących studiów w zakresie rynków wybranych małopolskich miast nowożytnych z grupy tzw. ośrodków gospodarczych, co z jednej strony pogłębi bieżący stan wiedzy, ale także będzie przydatne w procesie rewaloryzacji i ochrony tych zabytkowych przestrzeni⁴.

MIASTA NOWOŻYTNE – OŚRODKI GOSPODARCZE. UWAGI OGÓLNE

Omawianie konstrukcji i programu rynku miasta nowożytnego – ośrodka gospodarczego na przykładzie terenu historycznej Małopolski należy rozpocząć od ogólnego przedstawienia stanu badań w zakresie obranej problematyki. Pierwszorzędne pozycje literatury przedmiotu, w których poruszono zagadnienia polskich miast

ete, Francesco di Giorgio Martini, Vincenzo Scamozzi, Giorgio Vasari or a German artist Albrecht Dürer.

Beginning from the 16th until the 18th century, the visions of Renaissance theoreticians on the subject of “la citta ideale” resulted in numerous allusions in the plans of Polish towns which are currently important historical centres¹. Now attention should be drawn to currently one of the most sensitive aspects of research on modern urban planning, which is an active participation of the researcher in protecting the cultural heritage of the country. That participation connected e.g. to broadening the knowledge concerning the history of spatial development of selected towns also involves formulating guidelines for current urban-planning and conservation activities which are carried out in the studied towns². Nowadays those activities are undertaken particularly in the centre and frequently concern market squares³, which is why this article is aimed at systematising current studies on market squares in selected modern towns in Lesser Poland from the group of the so called economic centres which, on the one hand, will broaden the present state of knowledge, and will also be useful in the process of revalorisation and preservation of those historical spaces⁴.

MODERN TOWNS – ECONOMIC CENTRES. GENERAL COMMENTS

Discussing the construction and programme of the market square in a modern town – an economic centre – on the example of the historic area of Lesser Poland, should begin with a general presentation of the state of research on the discussed issue. The prime examples of the literature on the subject which address the issue of Polish Renaissance towns are the following: *Zarys historii budowy miast* by T. Wróbel⁵; *Zarys historii budowy miast*

Ryc. 3. Rynek Sokołowa Małopolskiego na planie katastralnym z 1853 roku. Mapa [w:] Archiwum Państwowym w Przemysłu, zbiór Archiwum Geodezyjne, sygn. 56/126/0/0/1561M

Fig. 3. Market square in Sokołów Małopolski on the cadastral plan from 1853. Map [in:] State Archive in Przemysl, collection of Geodetic Archive, sign. 56/126/0/0/1561M

Ryc. 4. Rynek Rudnika na planie katastralnym z 1853 roku. Mapa [w:] Archiwum Państwowym w Przemysłu, zbiór Archiwum Geodezyjne, sygn. 56/126/0/0/1440M

Fig. 4. Market square in Rudnik on the cadastral plan from 1853. Map [in:] State Archive in Przemysl, collection of Geodetic Archive, sign. 56/126/0/0/1440M

renesansowych, to pozycje: T. Wróbla pt. *Zarys historii budowy miast*⁵; W. Kalinowskiego pt. *Zarys historii budowy miast w Polsce do połowy XIX wieku*⁶ oraz *Miasta polskie w XVI i I połowie XVII wieku*⁷; M. Książka pt. *Zagadnienia genezy rozplanowania i typologii miast prywatnych XVI i XVII wieku w południowej Małopolsce*⁸, pozycje K. Kuśnierza, m.in. *Sieniawa. Założenie rezydencjonalne Sieniawskich. Rozwój przestrzenny w XVII oraz XVIII wieku*⁹; *Miejskie ośrodki gospodarcze wielkich latyfundiów południowej Polski w XVI oraz XVII wieku*¹⁰ oraz *Kierunki rozwoju urbanistyki nowożytniej w Polsce południowo-wschodniej. Geneza, modele urbanistyczne, przykłady*¹¹, a także J. Kowalczyka¹², T. Zarębskiej¹³ oraz P.T. Szafera¹⁴.

Warto teraz dokonać ogólnej charakterystyki miast, które można zaliczyć do przedmiotowej grupy. Ośrodki gospodarcze zakładane były od wieku XVI aż po wiek XVIII. Były to centra gospodarcze jednostek terytorialnych (kluczy wsi) pełniące funkcje handlowe związane z wymianą towarową, w tym ze zbytem wytworów produkcji rzemieślniczej. Ośrodki gospodarcze różniły się między sobą wielkością, programem funkcjonalno-przestrzennym oraz rolą i pozycją w regionie, co z kolei pozwala na wyodrębnienie tutaj dwóch podgrup: układów prostych i układów złożonych. Te pierwsze charakteryzowały się stosunkowo niewielką powierzchnią i były związane przede wszystkim z lokalnym handlem. Z kolei układy złożone to miasta większe, w których obok funkcji handlowej pojawiały się także inne, związane z pierwszorzędną rolą, jaką ośrodek pełnił w całym latyfundium¹⁵. Analizując dalej obydwie podgrupy układów gospodarczych warto zwrócić uwagę, iż różnią się one także pod względem kompozycji urbanistycznej, która w różnym stopniu uwzględnia tendencje wynikające z teorii renesansu w urbanistyce. I tak, nie we wszystkich układach, zarówno w przypadku miast prostych, jak i złożonych, można dostrzec silne i wielokierunkowe inspiracje teorią urbanistyki renesansu (np. Sokołów Małopolski, Krzeszów). W innych tendencje te są słabsze, łączą się ze wzorcami rodzimymi, a urzeczywistnione są

w Polsce do połowy XIX wieku⁶ and *Miasta polskie w XVI i I połowie XVII wieku* by W. Kalinowski⁷; *Zagadnienia genezy rozplanowania i typologii miast prywatnych XVI i XVII wieku w południowej Małopolsce* by M. Książek⁸; books entitled *Sieniawa. Założenie rezydencjonalne Sieniawskich. Rozwój przestrzenny w XVII oraz XVIII wieku*⁹; *Miejskie ośrodki gospodarcze wielkich latyfundiów południowej Polski w XVI oraz XVII wieku*¹⁰ and *Kierunki rozwoju urbanistyki nowożytniej w Polsce południowo-wschodniej. Geneza, modele urbanistyczne, przykłady* by K. Kuśnierz¹¹; as well as books by J. Kowalczyk¹², T. Zarębska¹³ and P.T. Szafer¹⁴.

It is worth conducting a general characteristic of the towns which can be listed as belonging to the discussed group. Economic centres were founded since the 16th century until the 18th century. They were economic centres of territorial units (demesnes) serving commercial functions related to trading goods, including sales of products manufactured by craftsmen. Economic centres differed from one another in size, functional-spatial programme and a position in the region, which in turn allows for distinguishing two subgroups here: simple and complex layouts. The former were characterised by a relatively small space and were primarily associated with local trade. Complex layouts, in turn, were larger towns in which, besides the commercial function, there were also others, related to the primary function the town fulfilled in the entire manorial estate¹⁵. Analysing further both subgroups of economic layouts, one should draw attention to the fact that they also differ as far as their urban composition is concerned, which to a varying degree reflects tendencies resulting from the Renaissance theory in urban design. And thus both in the case of simple and complex towns, not in all layouts can one notice the strong and multidirectional inspirations borrowed from the theory of Renaissance urban planning (e.g. Sokołów Małopolski, Krzeszów). In others, the tendencies are weaker, connected to native models, and are mainly realised in the cross-like network of streets running from the middle of the market square frontages (Rudnik, Baligród). During the discussed

głównie w krzyżowym układzie ulic, wyprowadzonych w środku pierzei rynku (Rudnik, Baligród). W omawianym okresie zakładano także miasta, w których kompozycji i programie nie nawiązywano do aktualnie panujących nowożytnych koncepcji, skłaniając się wciąż do tradycyjnie wypracowanych wzorów (np. Jordanów, Limanowa).

RYNKI OŚRODKÓW GOSPODARCZYCH

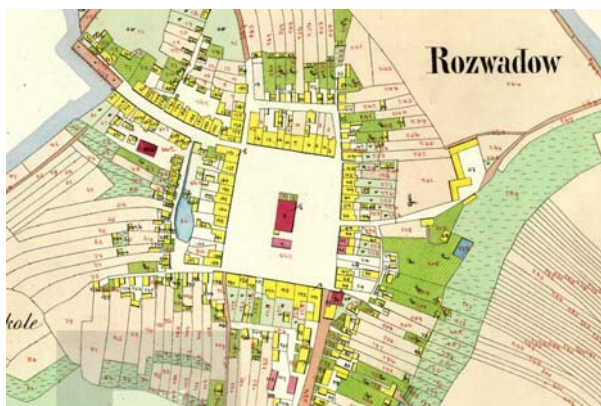
Place rynkowe opisywanej grupy miast nowożytnych stanowiły serce miast i były ich najważniejszym wnętrzem urbanistycznym. Tutaj też handlowano, a także zlokalizowane były najważniejsze obiekty związane z kultem oraz funkcją administracyjną miasta, czyli świątynia i ratusz.

Ośrodki gospodarcze, podobnie jak zdefiniowane, ortogonalne układy urbanistyczne okresu dojrzałego średniowiecza, rozmierzone były na module sznurowym. Ich rynki ogólnie rzecz ujmując były regularne, zazwyczaj zbliżone do kwadratu. Różniły się jednak powierzchnią, układem komunikacyjnym oraz sposobem rozmieszczenia bloków przyrynkowych.

Ryc. 5. Rynek Głogowa Małopolskiego na planie katastralnym z 1849 roku. Mapa [w:] Archiwum Państwowym w Przemyślu, zbiór Archiwum Geodezyjne, sygn. 56/126/0/442M

Fig. 5. Market square in Głogów Małopolski on the cadastral plan from 1849. Map [in:] State Archive in Przemyśl, collection of Geodetic Archive, sign. 56/126/0/442M

Ryc. 7. Rynek Rozwadowa na planie katastralnym z 1853 roku. Mapa [w:] Archiwum Państwowym w Przemyślu, zbiór Archiwum Geodezyjne, sygn. 56/126/0/1413M

Fig. 7. Market square in Rozwadow on the cadastral plan from 1853. Map [in:] State Archive in Przemyśl, collection of Geodetic Archive, sign. 56/126/0/1413M

period towns were also established whose composition and programme did not allude to the then ruling modern concepts, being still in favour of traditionally worked out patterns (e.g. Jordanów, Limanowa).

MARKET SQUARES IN ECONOMIC CENTRES

Market squares in the described group of modern towns constituted the heart of the town and were its most important urban interior. Trade was conducted here, and the most significant objects associated with religion and the administrative function of the town, i.e. the church and the town hall, were located here.

Economic centres, like the defined, orthogonal urban layouts of the high medieval period, were marked out using the 'sznur' (cable) module. Generally speaking, their market squares were regular, usually resembling a square. Differences lay in their area, communications arrangement and the manner in which the market blocks were measured out.

And so, in towns such as Głogów Małopolski, Sokołów Małopolski, Radomyśl Wielki or Cieszanów,

Ryc. 6. Rynek Cieszanowa na planie katastralnym z 1854 roku. Mapa [w:] Archiwum Państwowym w Przemyślu, zbiór Archiwum Geodezyjne, sygn. 56/126/0/272M

Fig. 6. Market square in Cieszanow on the cadastral plan from 1854. Map [in:] State Archive in Przemyśl, collection of Geodetic Archive, sign. 56/126/0/272M

Ryc. 8. Rynek Ulanowa na planie katastralnym z 1853 roku. Mapa [w:] Archiwum Państwowym w Przemyślu, zbiór Archiwum Geodezyjne, sygn. 56/126/0/1722M

Fig. 8. Market square in Ulanow on the cadastral plan from 1853. Map [in:] State Archive in Przemyśl, collection of Geodetic Archive, sign. 56/126/0/1722M

I tak, w miastach takich jak Głogów Małopolski, Sokołów Małopolski, Radomyśl Wielki czy Cieszanów place rynkowe były kwadratami o wymiarach 3×3 sznury duże. Wymiary te, powiększone o szerokość ulic wychodzących z narożników placu, wynoszą około $154 \times 154 \text{ m}^{16}$.

Niektóre z ośrodków gospodarczych Małopolski miały rynki prostokątne bądź nieco mniej regularne, co wynikało z wcześniejszych stanów zagospodarowania. Rynki prostokątne znajdują się w Rozwadowie oraz Krzeszowie, zaś place w Rudniku i Ulanowie prezentują odstępstwo od regularności, co może być związane z wcześniejszymi stanami zagospodarowania tych przestrzeni¹⁷.

Ważnym elementem kompozycji rynków układów gospodarczych jest komunikacja. Ma ona szczególne znaczenie w przypadku miast, których podstawową funkcją jest handel, a rynek jako główny plac handlowy miał być szybko i łatwo dostępny. Jako nowe rozwiązanie należy wskazać tutaj krzyżowy układ ulic, wychodzących ze środków pierzei rynkowych, jaki można zaobserwować w wymienianym już wcześniej Krzeszowie czy w Głogowie Małopolskim. Warto przypomnieć, że ta cecha kompozycyjna wywodzi się wprost z włoskich renesansowych traktatów teoretycznych takich twórców jak Martini, Vasari czy Pietro Cataneo. Można ją uznać za jedną z cech charakterystycznych dla układów urbanistycznych i rynków nowożytnych. Należy tutaj dodać, że ten nowy element w kompozycji układu nie zawsze mógł być zastosowany w swej „czystej” formie lub z czasem tracił na znaczeniu na korzyść ulic wychodzących z narożników rynku¹⁸.

PODSUMOWANIE

Wykształcone w okresie między XVI a XVIII wiekiem rynki renesansowych lub postrenesansowych miast o funkcji handlowej (tzw. ośrodków gospodarczych) do dzisiaj stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego dawnej Małopolski. Zwracają uwagę swoją regularnością, wielkością, a także otaczającą je architekturą. Prócz zaprezentowania ogólnej charakterystyki tych najważniejszych wnętrzy urbanistycznych wybranych miast celem niniejszych rozważań jest także zwrócenie uwagi na problem właściwej ochrony konserwatorskiej i rewaloryzacji tych przestrzeni. Większość z nich obecnie jest zaniedbana, a ich kompozycja wywodząca się z okresu renesansu zanika. Dużym problemem jest tutaj zieleń, która np. w Ulanowie, Rozwadowie czy Sokołowie Małopolskim całkowicie zafalszowuje odbiór przestrzeni rynkowej jako historycznego wnętrza placowego. Także współczesny układ komunikacyjny, poprowadzony przez centrum miasta – rynek, degraduje go jako zabytkową przestrzeń kulturową. Taka sytuacja ma miejsce m.in. w Głogowie Małopolskim, Krzeszowie czy Frampolu. Należy więc konsekwentnie dążyć do rewaloryzacji tych cennych założeń urbanistycznych zarówno pod kątem ich kompozycji, jak i pierwotnego układu komunikacyjnego oraz zabudowy przyrynkowej.

market squares were real squares measuring 3×3 large cables (sznur duży). That area added to the width of the streets running out from the corners of the square equals approximately $154 \times 154 \text{ m}^{16}$.

Some of the economic centres in Lesser Poland had rectangular market squares or slightly less regular, which was a consequence of previous land development. Rectangular market squares can be found in Rozwadow and Krzeszow, while the squares in Rudnik and Ulanow deviated from regularity, which can be connected to previous state of development of those areas¹⁷.

Communications is the essential element in the composition of market squares of economic layouts. It is of particular significance in the towns where trade is their fundamental function, and the market square as the main commercial venue was to be quickly and easily accessible. One should indicate here the new solution, namely the cross-shaped layout of streets running out from the middle of market frontages, which could be observed in the already mentioned Krzeszow or Głogow Małopolski. It is worth remembering, that this particular feature of urban composition derives directly from the Italian Renaissance theoretical treatises by such authors as Martini, Vasari or Pietro Cataneo. It could be regarded as one of the characteristic features of modern urban layouts and market squares. It should be added here, that the new element in the composition of the layout could not always be applied in its „pure” form, or it gradually lost its significance in favour of streets running out from the market square corners¹⁸.

SUMMARY

Market squares of Renaissance or post-Renaissance towns serving a commercial function (so called economic centres) formed during the period between the 16th and the 18th century, have constituted a vital element of the cultural heritage of former Lesser Poland until today. They attract attention with their regularity, size, as well as the architecture surrounding them. Besides presenting a general characteristic of those most important urban interiors in selected towns, the aim of these considerations is to draw attention to the problem of proper conservation protection and revalorisation of those spaces. The majority of them are currently quite neglected, and their composition dating back to the Renaissance period has been disappearing. A considerable problem here is greenery which, e.g. in Ulanow, Rozwadow or Sokołów Małopolski completely falsifies the reception of the market square space as a historic interior. Also the current communications system running through the town centre – the market square – degrades it as a historic cultural space. Such a situation has occurred in e.g. Głogow Małopolski, Krzeszow or Frampol. Therefore, it is necessary to consistently persevere in the efforts to revalorise those precious urban layouts, both from the perspective of their composition and the original communications layout, as well as the buildings surrounding the market square.

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

- [1] Kalinowski W. Zarys historii budowy miast w Polsce do połowy XIX wieku. Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, 1966.
- [2] Kalinowski W. Miasta polskie w XVI i I połowie XVII wieku. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki* 1963;VIII(3–4):167–225.
- [3] Kowalczyk J. Głogów. Zagadka planu pierwszego miasta renesansowego w Polsce. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki* 2012;4.
- [4] Książek M. Zagadnienia genezy rozplanowania i typologii miast prywatnych XVI i XVII wieku w południowej Małopolsce, Wyd. PK, Kraków, 1988.
- [5] Kuśnierz K. Sieniawa. Założenie rezydencjonalne Sieniawskich. Rozwój przestrzenny w XVII oraz XVIII wieku. KAW, Rzeszów, 1984.
- [6] Kuśnierz K. Miejskie ośrodki gospodarcze wielkich latyfundiów południowej Polski w XVI oraz XVII wieku. Wyd. PK, Kraków, 1989.
- [7] Kuśnierz K. Kierunki rozwoju urbanistyki nowożytnej w Polsce południowo-wschodniej. *Geneza, modele urbanistyczne, przykłady. Wiadomości Konserwatorskie* 2015;41:99–106.
- [8] Szafer T.P. Ze studiów nad planowaniem miast w Polsce XVIII i pocz. XIX w. / From studies on the planning of towns in Poland in the 18th and beginning of the 19th c. *Prace Instytutu Urbanistyki i Architektury* 1955;V(1/14).
- [9] Wróbel T. Zarys historii budowy miast. Ossolineum, Toruń, 1965.
- [10] Zarębska T. Teoria urbanistyki włoskiej XV i XVI wieku / Theory of Italian urban planning in the 15th and 16th c. Warszawa, 1971.
- ¹ D. Kuśnierz-Krupa, K. Kuśnierz, J. Wrana, *Żelechów. Uwagi do rewaloryzacji centrum miasta zabytkowego*, „Teki Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych” 2006, 2, s. 236–248.
- ² D. Kuśnierz-Krupa, K. Kuśnierz, M. Krupa, *Ratusz w Żelechowie – koncepcja rewaloryzacji*, [w:] *Problemy remontowe w budownictwie ogólnym i obiektach zabytkowych*, J. Jasięńko (red.), DWE, Wrocław 2006, s. 486–493.
- ³ D. Kuśnierz-Krupa, *Rewaloryzacja zabytków dziedzictwa kulturowego małych miast Podkarpacia na przykładzie Sieniawy*, „JCEE” nr 60 (4–2013), s. 97–111.
- ⁴ D. Kuśnierz-Krupa, M. Krupa, *Problematyka rekonstrukcji wież na zabytkowych ratuszach na przykładzie Sieniawy*, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation”, nr 35/2013, s. 47–52.
- ⁵ T. Wróbel, *Zarys historii budowy miast*, Ossolineum, Toruń, 1965.
- ⁶ W. Kalinowski, *Zarys historii budowy miast w Polsce do połowy XIX wieku*, Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, 1966.
- ⁷ W. Kalinowski, *Miasta polskie w XVI i I połowie XVII wieku*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, 1963; VIII(3–4), s. 167–225.
- ⁸ M. Książek, *Zagadnienia genezy rozplanowania i typologii miast prywatnych XVI i XVII wieku w południowej Małopolsce*, Wyd. PK, Kraków 1988.
- ⁹ K. Kuśnierz, *Sieniawa. Założenie rezydencjonalne Sieniawskich. Rozwój przestrzenny w XVII oraz XVIII wieku*, KAW, Rzeszów 1984.
- ¹⁰ K. Kuśnierz, *Miejskie ośrodki gospodarcze wielkich latyfundiów południowej Polski w XVI oraz XVII wieku*, Wyd. PK, Kraków, 1989.
- ¹¹ K. Kuśnierz, *Kierunki rozwoju urbanistyki nowożytnej w Polsce południowo-wschodniej. Geneza, modele urbanistyczne, przykłady*, „Wiadomości Konserwatorskie”, nr 41/2015, Wyd. ZG SKZ, Warszawa–Wrocław, 2015, s. 99–106.
- ¹² J. Kowalczyk, *Głogów. Zagadka planu pierwszego miasta renesansowego w Polsce*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, nr 4/2012, Wyd. PAN.
- ¹³ T. Zarębska, *Teoria urbanistyki włoskiej XV i XVI wieku / Theory of Italian urban planning in the 15th and 16th c.*, Warszawa 1971.
- ¹⁴ T.P. Szafer, *Ze studiów nad planowanie miast w Polsce XVIII i pocz. XIX w. / From studies on the planning of towns in Poland in the 18th and beginning of the 19th c.*, „Prace Instytutu Urbanistyki i Architektury”, Rok V, 1955, nr 1/14.
- ¹⁵ M. Książek, op. cit., s. 163–164.
- ¹⁶ K. Kuśnierz, *Miejskie ośrodki...*, op. cit., passim.
- ¹⁷ Ibidem.
- ¹⁸ M. Książek, op. cit., passim oraz K. Kuśnierz, *Miejskie ośrodki...*, op. cit., passim.

Streszczenie

Niniejszy artykuł dotyczy rynków miast nowożytnych – ośrodków gospodarczych, położonych na terenie historycznej Małopolski, na obszarze obecnych województw małopolskiego i podkarpackiego. Wybrana do analizy grupa miast to ośrodki gospodarcze, które od XVI do XVIII wieku zakładano jako centra handlowo-rzemieślnicze klucza wsi. Miasta te charakteryzują się mniej lub bardziej skomplikowaną strukturą funkcjonalno-przestrzenną. Można tutaj także zaobserwować wpływy teorii urbanistyki renesansu włoskiego, które odznaczają się zarówno w kompozycji urbanistycznej, jak i w układzie funkcjonalnym oraz komunikacyjnym.

Rynki opisywanych układów to zazwyczaj duże place w kształcie kwadratów lub prostokątów z dobrze rozwianą komunikacją. Przedmiotem analizy były takie miasta, jak Głogów Małopolski, Sokołów Małopolski, Rozwadów, Ulanów, Krzeszów, Rudnik i Cieszanów.

Abstract

This article concerns market squares in modern towns – economic centres, located within historical Lesser Poland, in the area of present-day Lesser Poland and Podkarpacie Voivodeships. The group of towns selected for this analysis comprises economic centres which, between the 16th and 18th century, were founded as commercial-craftsmanship centres of a demesne. Those towns are characterised by a more or less complicated functional-spatial structure. One could also observe here influences of the urban-planning theory of the Italian Renaissance, which are noticeable both in the urban composition and in the functional and communications layout.

Market squares in the described towns are usually large square or rectangular areas with well-developed communications. Among the analysed centres were such towns as Głogów Małopolski, Sokołów Małopolski, Rozwadów, Ulanów, Krzeszów, Rudnik and Cieszanów.